

POETIKA HRVATSKIH PREDAJA I LEGENDI

Milan, Karmen

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:310088>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

POETIKA HRVATSKIH PREDAJA I LEGENDI

KARMEN MILAN

SPLIT, 2024.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

POETIKA HRVATSKIH PREDAJA I LEGENDI

Studentica

Karmen Milan

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2024. godine

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Povijesne predaje	4
2.1. Dolazak Hrvata u današnje krajeve	4
2.2. Kralj Tomislav	4
2.3. Kralj sv. Vladimir	5
2.3. Kralj Dmitar Zvonimir	7
2.4. Osmanska okupacija	8
2.4.1. Danak u krvi	9
2.4.2. Pravo prve bračne noći	9
2.5. Uskoci i hajduci	10
2.5.1. Petar Kružić	10
2.5.2. Hajduci	11
2.5.2.1. Roša harambaša	12
2.5.2.2. Andrijica Šimić	13
3. Etiološke predaje	15
4. Mitske predaje	17
4.1. Vile	17
3.2. Lada i Ljeljo	18
4. Demonološke predaje	20
4.1. Vještice	20
4.2. Vukodlaci	21
4.3. More	22
4.5. Maminjorgo	22
4.6. Kuga	23
5. Eshatološke predaje	23
6. Pričanja iz života	24
7. Legende	25
8. Zaključak	26
Literatura	28
Sažetak	31
Abstract	31

1. Uvod

Usmena književnost postoji otkako postoji čovječanstvo. Poetika usmene i pisane književnosti ima različitosti. Usmena književnost je tradicija pisanoj književnosti.¹ Sustav usmene književnosti čine:

- Usmene lirske pjesme
- Usmene epske pjesme
- Usmena proza (bajke, novele, anegdote, basne, predaje, legende),
- Usmeno-retorički oblici (basme, kletve, blagoslovi, zdravice...)
- Folklorno kazalište
- Usmeno-književne mikrostrukture (poslovice, zagonetke).

Predaja je vrsta priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja.² Za pojedinačno svrstavanje u posebne žanrove poznato je nekoliko kriterija, a neki od njih su tematski, funkcionalni i mitski.

Predaje se mogu klasificirati na:

1. Povijesne predaje.
2. Etiološke predaje.
3. Eshatološke predaje.
4. Mitske (mitološke) predaje.
5. Demonske (demonološke) predaje.
6. Pričanja iz života.³

Žanrovi predaja međusobno se prepleću. Legende su zasebna vrsta usmenih priča.

¹ Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboľjšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.

² Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 272.

³ Isto, str. 273.

2. Povijesne predaje

Najčešće teme povijesnih predaja su: narodni junaci, uskoci, hajduci, osmansko osvajanje i vladanje. Povijesne predaje nemaju razvijenu fabulu već u najkraćim crtama govore o nekom povijesnom događaju. Povijesne predaje kazuju se kao *kronikati* (kratka priopćenja povijesnog sadržaja); rijetko kao *fabulati* (predaje koje imaju razvijenu fabulu); a nikada kao *memorati* (predaje koje kazuju o osobnim doživljajima).⁴

Najviše je povijesnih predaja koje kazuju o višestoljetnom ropstvu pod osmanskom vlašću. „Povijesne predaje mogu se promatrati kao domaštana povijest, literarizirana povijest, usmena povijest. U usporedbi s povijesnim, arheološkim, arhivističkim izvorima može se ustvrditi njihova istinitost.“⁵

2.1. Dolazak Hrvata u današnje krajeve

O dolasku Hrvata u današnje krajeve prvi je pisao bizantski car i pisac Konstantin VII. Porfirogenet u svom djelu „De administrando imperio“ oko 950. godine. Do naših dana mnogi znanstvenici bavili su se dolaskom Hrvata. Ljetopisac fra Nikola Lašvanin u svome *Ljetopisu* navodi predaju o dolasku Hrvata u današnje krajeve:

*Dojdoše iz priko Babinih gora Hervati najprvo u Dalmaciju i ove sadanje hrvatske i slovinske strane, s mlogim bojem istiravši Abare, ovdje se nastaniše. Prid ovim bijaše pet bratje: Kluka, Klobej, Kožočeš, Muklo, Hrvat i dvi sestre: Tuga i Buga. I od njih Dalmacija, koja je od mora do Dunava dosegla, hrvatsko ime prija, i zove se do današnjega dneva. – Upade u turske ruke Peršija; Turci se odvojiše od oblasti rimskih cesara.*⁶

2.2. Kralj Tomislav

⁴ Isto, str. 415.

⁵ Isto, str. 415.

⁶ Dragić, Marko, *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 22.

Prema povijesnim izvorima, Tomislav je sin Mutimirov, kojega je naslijedio oko 910. godine. Povijesne predaje i izvori govore da je Tomislav bio jako hrabar mladić te vrlo poduzetan i jak na oružju. Kada je Tomislav proglašen knezom, oslobodio je posavsku Hrvatsku među Dravom i Savom. Tomislav je dugo ratovao s Mađarima, pobijedio ih i tako dobio posavsku Hrvatsku. Otkazao JE poslušnost Grcima i Hrvatsku učinio samostalnom i slobodnom.⁷

Zauzeo je zapadnu Bosnu i Hum (Hercegovina).⁸ Tomislav je okrunjen na Duvanjskom polju između 920. i 925. godine zbog toga što je Hrvatsku učinio snažnom i moćnom.⁹ Zlatnom ga je krunom ovjenčao hrvatski biskup Grgur Ninski i tako je Hrvatska postala kraljevinom.¹⁰

Kralj je Tomislav zatim uveo feudalni sustav, poput ostalih europskih vladara. Oko 925. godine sazvaio je u Splitu veliki sabor na kojemu su sudjelovali svjetovni velmože i crkveni velikodostojnici. Tu je bio njegov vazal Mihajlo knez humski, svi banovi i župani; nadbiskup splitski Ivan, hrvatski biskup Grgur Ninski, biskupi rabski, krčki, osorski, dubrovački i kotorski, kao i poslanici pape Ivana X. – Ivan Leon i Madalbert. Sabor je trebao mnogo toga popraviti, jer je Hrvatskom bio zavladao velik nered i narod je pao u barbarstvo. Škole su bile zanemarene, kao i nauka i vjera Božja; bune su bile česte, svećenici i knezovi su ubijani. Svetinje braka su nestajale. Na saboru je ustanovljeno petnaest točaka kojima se imalo srediti stanje u državi.¹¹

Glede sukoba unutar Crkve, Tomislav se odrekao grčkog utjecaja potpuno se pokorivši rimskom papi. Tako je iz službe Božje isključen hrvatski jezik i uveden latinski, a vlast hrvatskoga biskupa znatno ograničena. Kada je car Simeun krenuo osvojiti Hrvatsku, Tomislav ga je spremno dočekaio sa 100.000 pješaka, 60.000 konjanika te 80 velikih i više manjih brodova. Tomislav je potukao silnu bugarsku vojsku. To svjedoče grčki ljetopisi, ali i kasniji ljetopis ruskoga kaluđera Nestora.¹²

2.3. Kralj sv. Vladimir

⁷ Isto, str. 30.

⁸ Do 1448. godine Hercegovina se zvala: Zahumlje i/ili Humska. Herceg Stjepan Vučić Kosača 1448. godine uzeo je naslov herceg i po tome se njegova zemlja prozvala Hercegovinom. O tome više: Dragić, Helena, *Od horonima Humska do horonima Hercegovina*, Lingua Montenegrina, god. VI/1, br. 11, Podgorica, 2013., str. 179.-195.

⁹ Dragić, Marko, *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 30.-31.

¹⁰ Isto, str. 31.

¹¹ Isto.

¹² Isto.

Dukljansko-barsku nadbiskupiju sa sjedištem u Baru 1089. godine osnovao je papa Klement III.¹³ Biskup Grgur, poznatiji je pod nazivom pop Dukljanin napisao je književno-povijesno djelo koje se prozvalo *Ljetopisom*. Ferdo Šišić to je djelo nazivao *Hrvatska kronika*. Pop Dukljanin u tom djelu piše o dukljanskoj povijesti od 5. do 12. stoljeća navodeći neke događaje iz Hrvatske i Raške. Pop Dukljanin navodi predaju o dukljanskom kralju Vladimiru.¹⁴

Vladimir (oko 978. – 1016.), bio je kralj Crvene Hrvatske. Stolovao je „u Krajini kod crkve Prečiste Krajinske, na zapadnoj obali Skadarskoga jezera. Isticao se ljepotom, dobrotom, mudrošću i svetošću. Za njegove vladavine u Dalmaciju je prodro bugarski car Samuilo“.¹⁵

Vladimir je želio sačuvati vojsku pa se s vojskom povukao „na planinu Oblik na kojoj su zmije otrovnice ubijale ljude i životinje. Vladimir se molitvom obrati Bogu da ga oslobodi od zmija. Bog je uslišao njegovu molitvu. Samuilo je uvidio da se ne može domaći Vladimira te ga je počeo mamiti da dođe do njega i da mu ne će naškoditi. Kad Vladimir to nije prihvatio, jedan njegov župan, kojega je Samuilo obećao nagraditi, počeo je nagovarati Vladimira da ode k Samuilu. Vladimir je želio spasiti vojsku dok je Samuilo nastavio harati Dalmacijom i poharao je sve do Zadra. U tamnici se Vladimiru ukazao anđeo i navijestio mu da će biti oslobođen; da će ga Gospodin izbaviti iz zatočeništva i da će mu mučeništvo osigurati kraljevstvo nebesko. Nedugo nakon oženio se Kosarom (Samuilovom kćeri). Samuilo je umro i naslijedio ga je Radomir koji zauze sve grčke zemlje do Konstantinopola. Car Bazilije Radomirovu bratiću je obećao dati veliku nagradu ako ubije Radomira i tako osveti smrt svoga oca i strica koje je dao ubiti Samuilo. Vladislav je u lovu ubio Radomira. Vladislav je mislio kako njegovo kraljevstvo ne će biti mirno dok je Radomirov svak (zet) Vladimir živ te ga je počeo mamiti sebi. Kosara ne dopusti Vladimiru da ide Vladislavu te ona ode vidjeti kakve su mu namjere. Vladislav je dočeka sa svim počastima. Vladislav posla svoje ljude sa zlatnim križem kunući se da mu ne će naškoditi. Vladimir povjeruje, ali zatraži da mu Vladislav pošalje drveni križ i da nad križem prisegne da mu ne će učiniti nikakvo zlo. Oni koji su poslani da ubiju Vladimira, vidjevši anđele Božje, pobjeغوše. Vladislav se jako naljutio i naredio da mu odrube glavu. Pred crkvom mu je 22. svibnja 1016. godine javno odrubljena glava. Biskupi mu tijelo su pokopali u crkvi, a na grobu njegovu mnogi bolesni su ozdravili.“¹⁶

¹³ Isto, str.32.

¹⁴ Isto, str. 32.

¹⁵ Isto, str. 33

¹⁶ Isto, str. 34.

Tu predaju navode Mavro Orbini u „Kraljevstvu Slavena“, Pavao Ritter Vitezović u „Životu i mučeništvu Sv. Vladimira, hrvatskoga kralja“. Fra Andrija Kačić Miošić u Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga (1756., 1759.) navodi proznu i versificiranu legendu o kralju Vladimiru.¹⁷

2.3. Kralj Dmitar Zvonimir

Dmitar Zvonimir prvi je hrvatski kralj koji nije pripadao dinastiji Trpimirovića. Pripadao je „dinastiji Svetoslavića. Rodočelnik Svetoslavića je kralj Svetoslav kojega je brat Krešimir III. smijenio s prijestolja. Svetoslav je imao sina Stjepana koji je sa suprugom Hicelom Orseolo imao sina Radovana. Radovan je imao sina Zvonimira, koji je svome sinu dao očevo ime, što je bilo uobičajeno u dinastiji Trpimirovića. Prvi put se spominje kao ban u slavonskom dukatu šezdesetih godina 11. stoljeća. Zvonimir je 11. travnja 1064. godine, nakon iznenadne smrti kralja Bele I., kao poslanik kralja Petra Krešimira IV. u Pečuhu prisustvovao je krunidbi ugarskoga kralja Salamona. Tom prigodom Zvonimir se zaručio s Jelenom, kraljevom bratučedom, kćerkom ugarskoga kralja Bele I., te sestrom budućih kraljeva Gejze I. i Ladislava.“¹⁸

Kralj Dmitar Zvonimir 1065. godine se oženio se Jelenom. Uz svoje ime Zvonimir uzeo je i ime svoga nebeskoga zaštitnika mučenika sv. Dmitra. „Dmitar Zvonimir kraljevaio je od 1075. – 1089. godine. Papa Grgur VII., poslao je opata rimskoga Gebizona i biskupa Falcoina sa krunidbenim znakovima: krunom, mačem i žezlom, koji su 9. listopada 1076. godine, kraljevskom krunom u bazilici Svetoga Petra u Solinu okrunili Dmitra Zvonimira. Zajedno sa kraljem okrunjena je i kraljica Jelena, koju je narod prozvao Lijepom. Ovjenčani kralj kleknuo je pred papina poslanika, podigao desnicu i prisegao na vječnu vjernost papi, Zavjernicom. Ime kralja Zvonimira zabilježeno je na Bašćanskoj ploči. Za vrijeme Zvonimirova kraljevanja hrvatski narod živio je u blagostanju te je u narodu ostalo sjećanje na „dobroga kralja“. Prema predaji, koju navodi pop Dukljanin u svome *Ljetopisu*, oko 1150. godine, umoren je od svojih podanika na Saboru u Kninu, na lokalitetu Pet crkava, sredinom

¹⁷ O tome više: Dragić, Helena. Dukljanski kralj sveti Vladimir u hrvatskoj književnosti i crnogorskoj tradiciji, *Lingua Montenegrina*, Časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja (The magazine of linguistic, of literature and cultural issues) Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, br. 5, Cetinje, 2010., str. 517.-534.

¹⁸ Dragić, Marko, *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 35.

1089. godine. U 14. st. zapisana je predaja o silovitom umorstvu najboljega hrvatskog kralja Dmitra Zvonimira.“¹⁹

Prvi podatci o umorstvu i kletvi kralja Dmitra Zvonimira nalaze se u Ljetopisu popa Dukljanina:

*(Kralj Zvonimir) koji, ležeći u krvi izranjen velicimi bolizni, prokle nevirne Hrvate i ostatak njih Bogom i Svetimi njegovimi, i sobom, i nedostojnom smrtju njegovom (svojom,) i da bi veće (Hrvati) nigdar neimali gospodina od svoga jazika, nego vazda tuju jaziku podložni bili. I tako ležeće a Hrvate proklinjuće izdahnu. I pojde duh njegov, po milosti onogaj ki sve može, s anjeli veseliti (se) u vike vikom.*²⁰

Kletva kralja Dmitra Zvonimira nalazi se i u Kronici fra Ivana Tomašića iz 16. stoljeća:

*Prije smrti svoje (kralj Zvonimir) dade smrtno ranjeni kralj sve svoje podanike pozvati preda se, te govoraše ove riječi: „O vi nevjerni Slovinci, tko vas je zaslijepio te me ubiste?“ A zatim: „O vi, vjerna braćo moja Hrvati i Dalmatinci, iz dubine srca žalim što sam vaš posljednji kralj i što ćete od sad biti podanicima tuđim kraljevima i knezovima.*²¹

To govoreći izdahnuo je. Pokopan je u kninskoj crkvi sv. Bartolomeja.

2.4. Osmanska okupacija

Koncem svibnja 1463. godine za tjedan dana Osmanlije su podmićivanjem, prevarama, i lažnim potpisanim obećanjima porobili Bosansko Kraljevstvo i ubrzo pokorili velik dio Hrvatske te stigli do Beča. Nastupilo je iznimno teških 415 godina osmanskoga terora. Uslijedile su patnje, progoni, stradanja, obeščašćivanja djevojaka i žena. Mnogi su grobovi mučenica i mučenika koje su Osmanlije mučili i pogubili. Tim grobovima narod hodočasti.²² Sakralni predmeti su skrnavljeni i uništavani. Crkve su uništavane. U Bosni i Hercegovini od 444 crkve koje su postojale do turske okupacije samo su sačuvane crkve Sv. Ive u Podmilačju i Crkva sv. Mihovila u Varešu. S koljena na koljeno narod je mjesta gdje su nekoć bile crkve

¹⁹ Isto, str. 36.

²⁰ Dragić, Marko, *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 40.

²¹ Isto, str. 41.

²² Dragić, Marko. Grobovi hrvatskih mučenika i mučenica u Bosni i Hercegovini, *Mostariensia*, časopis za humanističke znanosti Sveučilišta u Mostaru br. 9, Mostar 1998., str. 81-96.

prozvao mikrotoponimima: Crkva, Crkvina, Crkvica, Crkvište. Arheološkim istraživanjima otkriveni su ostatci nekadašnjih crkava.²³

Posebno su brutalni bili: „Danak u krvi“ i „Pravo prve bračne noći“.

2.4.1. Danak u krvi

Za kršćane za vrijeme turske okupacije iznimno je bolan bio *Danak u krvi* koji je, usprkos šerijatskom zakonu, uveo Sultan Murat II. 1420. godine. „Tim postupkom su prikupljani kršćanski dječaci iz osvojenih zemalja, kako bi se stvorila elitna vjerna robovska vojska – janjičara. Cilj je bio da se ne stvori aristokracija koja bi mogla ugroziti sultana pa su stoga prikupljana samo nemuslimanska djeca. Danak je ubiran u balkanskim zemljama koje su Turci porobili. To je bio način obveznoga oporezivanja u Osmanlijskom carstvu. Svake pete godine iz Carigrada su, u porobljene južnoslavenske zemlje, dolazili komesari/poreznici zvani *tjelosnici*, koji su išli od mjesta do mjesta, a svaki domaćin morao je kazati točan broj djece i pokazati ih komesaru. Jedna od najgorih kazni je bila pritajivavnje koje se najstrože kažnjavalo. Nije postojao propis koliko se iz jedne kuće može uzeti djece. Svaki je komesar po svom nahođenju uzimao onoliko najzdravije i najljepše djece koliko mu je trebalo. Sustav ubiranja danka u krvi počeo se gasiti početkom 17. stoljeća, a potpuno je nestao koncem toga stoljeća. Od 15. do 17. stoljeća sa Balkana je, dankom u krvi, odvedeno dvije stotine tisuća do tri stotine tisuća dječaka.“²⁴

2.4.2. Pravo prve bračne noći

Brojne su predaje koje narod i danas pripovijeda o Pravu prve bračne noći. Po tom pravu beg ili aga prvu bračnu noć provodio je s kršćankom. Dan uoči udaje tjelosnici su dovodili mladu agi ili begu koji bi ih obukao tako kako bi bile što privlačnije. Ukoliko bi kršćanka zatrudnila, po porođaju su tako začetu djecu bacali u jame. Neke djevojke mladići nisu htjeli oženiti pa su zbog kazne bježali u druga mjesta mijenjajući ime i prezime kako ne bi bili otkriveni i kažnjeni.

²³ Vidi: Dragić, Helena. Prinosi bosansko-hercegovačkoj toponimiji motiviranoj apelativom crkva. Od Pavlimira do riči šokačke (Zbornik Ljiljane Kolenić). (ur. Ćurak Silvija; Blažević Krezić, Vera). Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Osijek 2021., str. 279-292.

²⁴ Dragić, Marko, *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 124.-125.

Kako bi odvratile napasnike djevojke su se već u dobi od 12 do 15 godina podvrgavale iznimno bolnom križičanju (tetoviranju križeva) najčešće na rukama, prsima ili čelu. (To su radili i mladići na ramenima kako bi ih kada budu odvedeni u janjičare podsjećalo tko su.)

Taj obred obavljao se na blagdan sv. Josipa, Blagovijest, u danima Velikoga tjedna te na blagdan Sv. Ivana Krstitelja.

O stradanjima kršćana za vrijeme osmanske okupacije Ivo Andrić je napisao i obranio doktorsku disertaciju, a mnoge od predaja inkorporirao je u svoja djela.²⁵

2.5. Uskoci i hajduci

Nakon pada Bosne i Hercegovine pojavili su se uskoci i hajduci. „Uskoci su poznati kao kršćani koji su iz Bosne i Hercegovine pobjegli od osmanske vlasti nastanivši se ponajviše u Dalmaciji. Na poticaj Mlečana uskakali su u susjedne hrvatske krajeve i borili se protiv Osmanlija. Hajdučiju i četovanje prvi put 1550. g. spominje putopisac Zeno. Vrhunac djelovanja uskoka i hajduka bio je za vrijeme Kandijskog rata (1645.-1669.) te su uskoci djelovali u skupinama na poticaj ili sa znanjem vlasti, a hajduci su bili samostalni. Uskoci su bili kršćani koji su iz Bosne i Hercegovine i drugih okupiranih krajeva pobjegli od turskoga terora, nastanivši se ponajviše u: Senju, Krku, Omišu, Poljicima, Klisu, Solinu te Kninu, Ostrovici, Sinju, Skradinu koji su pripadali Hrvatima.“²⁶

Međutim, i u tim krajevima neprestano im je prijetila turska opasnost zahtijevajući stalnu pripravnost. Stoga su uskoci razvili snažan osjećaj osвете nad Turcima, „stvorili su među sobom neku vrstu saveza za obranu i navalu proti zajedničkom neprijatelju Turčinu. A kao ratna stranka, uskoci si smatrahu dopuštenim navaliti na neprijatelja iz zasjede, zateći ga nepripravnim, oteti mu imetak, i napokon ga ubiti: to je sve spadalo u ratno pravo.“²⁷

2.5.1. Petar Kružić

²⁵ Dragić, Marko, Doktorska disertacija Ive Andrića, Motrišta 26. Glasilo Matice hrvatske, Mostar 2003., 177.-185.

²⁶ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 348

²⁷ Isto, str. 349.

Brojni su poznati uskoci: Tadija Senjanin, Ivo Senjanin, Stojan Janković, vitezovi Vučkovići, vitezovi Nakići i dr. „Među uskocima posebno mjesto zauzima kliški kapetan i knez Petar Kružić koji se od 1513. do pogibije 12. ožujka 1537. godine hrabro borio protiv Osmanlija nanoseći im velike gubitke. Često je bio prisiljen boriti se i protiv Mlečana. Kao i drugi uskoci, morao je i gusariti kako bi uskoke opskrbio hranom i oružjem. Uz to je Petar Kružić bio i vrstan diplomat pa je odlazio do pape te u Veneciju i Beč. O podrijetlu Petra Kružića više je mišljenja. Nemamo pouzdane podatke o godini rođenja. Najvjerojatnije je rođen 16. listopada 1491. godine. Prema jednima, pripadnik je nižega plemstva koje je obitavalo između Bihaća i Bosiljeva. O svom trošku dao je na Trsat sagraditi kapele posvećene sv. Nikoli i sv. Petru. Također je dao sagraditi 128 stuba prema svetištu Gospe Trsatske. Poginuo je 12. ožujka 1537. godine. kada mu je janjičarski aga Atli-aga odrubio glavu i odnio je Murat-begu Tardiću koji je pod Klis donio glavu Petra Kružića te pozvao narod i posadu da se predaju. Kružić je pomagao sirotinju i neustrašivo štitio od Osmanlija. Stoga je hrvatskom narodu i uopće kršćanskom svijetu omilio te se i danas o njemu pripovijeda. Vojnu karijeru počeo je 1513. godine kada se priključio braniteljima Klisa. U početku je obavljao vojnu dužnost podkaštelana. Tadašnji kapetan Klisa bio je Ivan Križanić rodom iz Gornjeg Pounja. Pokazao se vještim ratnikom. Turci su Klis napali 1515. godine. Kružićevo tijelo dopremljeno je lađom u Senj i odatle u Trsat, poviše Rijeke, gdje je pokopan u crkvi Gospe Trsatske.“²⁸ U narodnoj je tradiciji sačuvan kronikat:

*Njegovo tijelo je onda prevezeno u Senj, a odande u Trsat, di je on sagradio za zavjet crkvu u kojoj je na kraju i pokopan. Onda, kako su Turci još uvijek imali njegovu glavu, onda je njegova sestra Jelena otkupila njegovu glavu za sto dukata.*²⁹

2.5.2. Hajduci

Povijesne predaje svjedoče i o važnosti, časti i zaslugama hrvatskih hajduka i uskoka. To su bili momci okupljeni u skupine ili usamljeni junaci, koji su na nagovor Mlečana vodili borbu protiv okupatora. Dok hajduke jedni smatraju razbojnicima, drugi ih veličaju. Omraženi su bili turski hajduci razbojnici. „Međutim, hajduci osvetnici jedini su ostali na teritoriju koji su Turci okupirali i borili se za prava obespravljenoga kršćanskoga naroda. Hrvati i danas

²⁸ Dragić, Marko, *Kliški kapetan i knez Petar Kružić u tradicijskom pamćenju i povijesnom kontekstu*. Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja 47-48. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2022, str. 387.

²⁹ Isto, str. 388.

pamte i pričaju herojske priče o najpoznatijim uskocima: Ivi Senjaninu, Stojanu Jankoviću, vitezovima Vučkovićima te o hajducima Mijatu Tomiću, Roši harambaši (Ivanu Bušiću) i Andrijici Šimiću.“³⁰

O hajducima su oprečna mišljenja o hajducima. „Jedni ih smatraju razbojnicima, a drugi ih mistificiraju i glorificiraju. Do suprotstavljenih mišljenja dolazi jer su postojale četiri kategorije hajduka: Hajduci zulumčari (turski hajduci) činili su strašna zlodjela nad kršćanima. Šeih Gaibija predvodio je 'kupreške turske hajduke' koji su 4. siječnja 1557. g. u Rami zapalili i opljačkali samostan, a franjevce pobili.“³¹

Postojali su i hrvatski i srpski hajduci razbojnici. Takav je, primjerice, bio harambaša Nikola Maleta koji je zaprosio Anđu Bailovu iz Livna, a kad ga je ona odbila, on joj je zaprijetio da ne će ni drugoga ljubiti i da će je od svatova oteti.³² Svoju zakletvu je ispunio pobivši 230 svatova Stipana Nakića i Anđe Bailove kod vrela Vijanjac u Vinovu.

Hajduci osvetnici borili su se protiv osmanske okupacije i tako podržavali borbu za oslobođenje naroda. Štitili su i pomagali obespravljene kršćane. U hajdučkim družinama bili zajedno Hrvati, Srbi i Muslimani. „Od XVII. st. snažni su bili muslimanski hajduci osvetnici. Harambaša Abdurahman je 1639. g. u Ravnom (na putu iz Splita preko Duvna, Rame do Visokog) sa svojim hajducima napao karavanu trgovaca od 400 ljudi i ubio 19 trgovaca.“³³

Hrvati i danas kazuju povijesne predaje i epske pjesme o o hajducima Mijatu Tomiću, Roši harambaši (Ivanu Bušiću) i Andrijici Šimiću.

2.5.2.1. Roša harambaša

Ivan Bušić, poznatiji kao Roša harambaša rođen je oko 1745. godine u Donjim Vinjanima kraj Imotskoga. Nadimak je dobio zbog svoje crvene kose. „Roša je mlad ostao bez oca i brata koje su ubili Turci, a živio je na turskoj granici i slušao priče o turskom zulumima, što je u njemu rano izazvalo želju za osvetom. Harambaša Sočivica primio ga je u svoju četu s nepunih petnaest godina. Mnogo predaja govori o Rošinom hajdukovanju, a jednu je zabilježio i Petar Bakula u svome Šematizmu.“³⁴ Ona govori kako su babe zatvorile vrelo Turanj zbog

³⁰Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Split 2008., str. 348.

³¹Isto, str. 349.

³²Isto.

³³Isto, str. 351.

³⁴Vidi: Dragić, Marko, *Zakopano zvono. Mala nakladna kuća Sveti Jure, Baška Voda, 1996.*

Roše harambaše koji je na to vrelo dolazi pa su zbog toga ondje često boravili Turci u nadi da će ga uhvatiti.³⁵ Roša je hajdukovao od Imotskoga do Sarajeva. Priča se da je Roša bio i gusar odlazeći do Amerike i Indije.³⁶

Ljetopisac fra Bono Benić u Ljetopisu piše „kako je u Rošinoj družini bilo od trideset tri hajduka među kojima je bio i musliman Mubašir koji *nije bio loš čovik*.“ Postoji i predaja koja kazuje kako je Roša „u početku živio u dobrim odnosima s pravoslavicima, a jedan njegov prvi harambaša bio je pravoslavac Sočivica. Međutim, jedne su noći imotski su kaluđeri zazvonili i skupili narod obukavši odeždu naopako i u litiji govoreći neka prokletstva okrenuvši naopako crne svijeće i tako ih pogasiše, a za njima i sav puk. Kada je čuo Roša za to, pobjesnio je, pa ljetopisac piše *Niki arkači od straha Rošina blagosivaše se i učiniše se katolici*“.³⁷

Roša je boravio i u kreševskom kraju o čemu svjedoče pisani dokumenti i predaje. „Turci su godine 1777. orobili kreševske franjevce za tisuću groša, jer se na Lopati kod ‘fratarskih štala’ primijetila Rošina četa. Te je, naime, godine Roša s 30 drugova na Lopati (lokalitet Korča) dočekaao 12 trgovaca s robom. Ubili su trojicu, a ostali su pobjegli. Svu su robu hajduci raznijeli.“³⁸

Ivo Andrić u pripovijesti *Ispovijed* piše „kako je Roša, hajdukujući po Dalmaciji, Hercegovini i Crnoj Gori, orobio francuskog emisara na putu u Carigrad. Progonjen od Turaka, bježi u Bosnu i tragično završava kod Kreševa.“³⁹

2.5.2.2. Andrijica Šimić

Uz Mijata Tomića najomiljeniji je hajdučki harambaša Andrija Šimić. „Rođen je od oca Ivana i majke Ive rođ. Milas 22. studenoga 1833. godine u Alagovcu kod Gruda. Od braće i sestara imao je mlađeg brata Jakova i pet sestara. Otac mu je bio kmet hadži Mahmuda Tikvine iz Mostara. Tikvina je u Mostar doveo sebi za slugu četrnaestogodišnjega Andriju. Tamo je

³⁵ Dragić, Marko, *Povijesne predaje o Roši-harambaši i Andrijici Šimiću*; Hrvatska obzorja: časopis Ogranka Matice hrvatske Split, 4, Split, 2001, str. 970.

³⁶ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 402.

³⁷ Dragić, Marko, *Povijesne predaje o Roši-harambaši i Andrijici Šimiću*; Hrvatska obzorja: časopis Ogranka Matice hrvatske Split, 4, Split, 2001, str 970 -971.

³⁸ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 402.

³⁹ Isto, str. 403.

ostao 10 godina od kojih je četiri godine čuvao aginu stoku, a potom je na zanatu naučio praviti puške i noževe. Bio je niskoga rasta pa su ga zato prozvali Andrijicom.⁴⁰ Bio je nemirna duha, ali je imao izvanredan osjećaj za pravdu. Andrijica se nije mogao pomiriti s teškim seoskim životom stoga je odlučio otvoriti krčmu sa svojim rođakom.⁴¹ Nakon nesporazuma oko krčme, odlazi u Gabelu gdje je pola godine radio kao kovač, ali se vratio u rodno mjesto i sa susjedom otvorio novu krčmu. Težak život i nepravda budili su u Andriji želju da se tomu suprotstavi. Jednom je prilikom Andrija došao kupiti vino kod Marka Milasa te je kod njega prenoćio. Markova je žena rodila i spavala je kod ognjišta. Kasno noću upitala je Andriju zašto ne spava, a on joj je odgovorio: *Ne mogu zaspati, muči me u duši teški turski zulum prema mojoj raji u Hercegovini.* Toj Andrijinoj odluci izravno je doprinijelo orobljavanje njegova oca uz prijetnju smrti od strane turskih poreznika. Uzaludno je Andrija pokušao tražiti pravdu kod ljubuškoga kadije koji mu je rekao: *Čuješ, Šimiću, ti tri vola imaš, sedam groša, dati više moraš.* Andrijica se naljutio i posvađao s kadijom rekavši mu: *Ja odo u hajduke, ja ću ti vratit svoje, i koga god stignem, na bilo kojem mistu uvik ću vam zla činit zato što meni nanosite nepravdu.*⁴² Tako je otišao u hajduke. Pričalo se također da mu je neki Turčin obeščastio sestru stoga je Šimić ubacio Turčina u bezdanu provaliju i otišao u hajduke.⁴³ Zulum i nepravde otjerali su ga u planinu 1859. godine. Uzeo je handžar i krenuo iz svoga sela da se nikad više u njega i svoju kuću ne vrati. Na putu do Imotskog bila je šuma, a Andrijica je čekao sat-dva sve dok jedan Turčin nije naišao na konju. Zametnuo se puškom i jašući na konju pjevao je. Andrija je skočio pred konja iz busa, zgrabio mu nogu i izvrnuo ga s konja. Puška je odskočila, a Andrijica je zgrabio i uperio u Turčina: *Deder, pobro, skidaj te srebrene toke i daj kesu šta si napljačka od raje!*. Turčin je dao sve, a Andrijica je imao konja, pušku i streljivo. Pola srebra podijelio je sirotinji po selima, a pola poslao svojim. Tako je Andrijica nastavio hajdukovanje te nije bilo takvog silnog Turčina, niti bogatog trgovca, niti napuhanog gazde koji se nije bojao pri odlasku na put. Sve ih je Andrijica s družinom dočekivao po drumovima. Najdraže mu je bilo presresti bogataša kad bi taj po selima kupio harač od raje, kad bi utjeravao dugove s kamatama. *E, taj bi dobija kamate od Andrije.*⁴⁴ Nakon dvije godine tamnovanja u Splitu, Imotskom, Duvnu, Livnu i Ljubuškom, limom koji je u kruh ukuhala Ciganka koja je kruh donijela bratu u zatvor u kojem

⁴⁰ Dragić, Marko, *Hajdučki harambaša Andrija Šimić po čijim vrlinama je nazvan HNK Hajduk*, Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja 46. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2020, str. 296.

⁴¹ Isto, str. 297.

⁴² Isto, str. 297.

⁴³ Isto, str. 298.

⁴⁴ Isto, str. 298.

je bio i Andrijica. Noću je prepilio okove i bez oružja koncem kolovoza 1868. godine pobjegao u hajduke.⁴⁵

U Runovićima u zoru 14. siječnja 1871. godine ranjen bježeći iz Zagvozda prenoćio je kod svoga kuma Ante Garca u Runovićima. U snu ga je svezalo sedam Garaca i izručilo vlastima u Split, gdje je osuđen na doživotnu robiju. U Koprnu je sužnjevaio do 16. prosinca 1901. godine. Pomilovao ga je car Franjo Josip.

Okupio je svoju četvu i djelovali su u skupinama od pet-šest hajduka. U Zmijavcima pripovijedaju da je Andrijica po stare dane uvijek sidio ispod debelog hrasta. Andrijica je 5. veljače 1905. godine krenuo župniku u Runoviće da se ispovjedi. Pripovijeda se da su mu zadnje riječi bile:

Draga moja braćo, Imočani,

moji su se izbrojali dani.

Teško mi je osvetu premostiti,

al još teže tuđinu oprostiti.

Al za ljubav Krista raspetoga,

svim opraštam od sveg srca svoga.

Na putu je umro od kapi i to blizu kuće svog izdajice Garca, koji je umro tri dana prije. U Zmijavcima se pripovijeda da su Šimića našli mrtvoga ispod hrasta pod kojim je često sjedio. Zubac je 1941. godine napisao da je Andrijicu dva dana prije smrti ispovjedio zamjenik župnikov u Ružićima fra Križe Galić.⁴⁶

3. Etiološke predaje

Etiološke predaje su žanr predaja koje „nastaju na temelju povijesnih događaja i osoba i iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i podrijetla nastanka naziva pokrajina, mjesta, lokaliteta, grobova, grobalja, prezimena; nastanka i nestanka jezera, vrele, bunara, čatrnja,

⁴⁵ Isto, str. 299.

⁴⁶ Dragić, Marko, Hajdučki harambaša Andrijica Šimić po čijim vrlinama je nazvan HNK Hajduk, Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja 46. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2020, str. 328.

virova, ponora te uzroka različitih pojava u prirodi i među ljudima.“⁴⁷ Etiološke predaje najčešće govore o nastanku imena lokaliteta, a unutar te skupine postoji podjela kojima mogu pripadati. Tako se razlikuju: lokaliteti koji nose naziv po narodnim vladarima, vjerski lokaliteti, lokaliteti na mitskoj razini. Također neke od etioloških predaja nastale su iz životnih priča. One kao takve čuvaju od zaborava važne događaje i poznate osobe od najranije povijesti.

Sljedeća etiološka predaja nastala je na povijesnoj razini.

LUCIN PONOR

U mistu ima jedna stina, ponor četrdeset metara dubok. Već odavna niko ne zahodi tamo. A u vrime kad je od moje matere baba bila dite, u najbogatijoj kući, bila je divojka najlipša od svih. U nju ti se zagleda momak iz sirotinjske fameje ni ima ništa svoga. Ali ju je volija. I on se njoj svidija, priresta joj srcu jer je bio šestan. Ali znali su oni da jin nikad ne će dat da se uzmu jerbo kako bi ona gospojska cura za sirotinju pošla. I tili su pobić, ali nisu znali kako. A kako je njoj bilo vrime od udaje otac joj je naša bogata čovika puno starijega. I na dan kad su se tribali uzest, ona uteče sa svojim dragin. Pobigli su na uranku, ali kad su svatovi vidili da je mlada utekla, svi svati su je pošli tražit. Luce je tad sa svojim momkom došla do litice i znali su da se više nema di. Čuli su da su im blizu.

Ali Luce ni tila nazad, a znala je da je naprid čeka smrt. Zajedno su skočili. Litica se i sad zove Lucin ponor, a ljudi kažu da se prije virovalo da su im samo postoli bili u ponoru, da im tila nikad nisu našli.⁴⁸

Čiovo

Često su me judi pitali kako je naš otok dobia ime. Meni je moj dida kaza da kad se dilia Split i Trogir, osta je jedino naš otok. Nisu znali kome čedu pripast pa su judi jedni druge pitali: “A čije je ovo?” Tako su onda nazvali naš otok Čiovo ili kako naši susidi Trogirani kažiju Ciovo.⁴⁹

Predaja o Čiovu nastala je na temelju pričanja iz života.

⁴⁷ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 415.

⁴⁸ Isto, str. 417.

⁴⁹ Isto, str. 422.

4. Mitske predaje

Mitske predaje pripovijedaju o mitskim bićima i povijesnim osobama kojima je narod pripisao nadnaravnu moć.⁵⁰ Od povijesnih osoba kojima narod pripisuje mitsku moć najčešće su Marko Kraljević, Janko Sibirjanin, Stojan Janković, Mijat Tomić, Andrijica Šimić i drugi junaci. Mitske predaje pripovijedaju se kao memorati.⁵¹

4.1. Vile

Vile su česta bića u mnogim svjetskim mitologijama. „U hinduističkoj i budističkoj mitologiji prikazu vila odgovaraju apsare.⁵² U grčkoj mitologiji nimfe su polubožanske mlade žene koja imaju obilježja vila. Pomagale su junacima i samo noću dolazile u sela. Priča se da su zavodile mladiće javljajući im se u snu. Jedni pripovijedaju da su ih vile izliječile; drugi da su siromašnim djevojkama pomagale brže istkati ruho za udaju; treći da su pomagale nejakim pastirima; četvrti da su mlade prenijele preko jezera u planinu, a stare pred crkvu itd. Činile su zlo jedino ako bi im se tko zamjerno izdavao tajnu da im stopalo jedne noge ima magareća ili konjska kopita ili kozje papke. U narodnoj percepciji vile su bajkovite ljepotice, gotovo uvijek u dugim bijelim, rjeđe plavim haljinama, dugih zlatnožutih počesljanih kosa, s modrim ili zelenim očima i imale su nadnaravnu moć.⁵³ U hrvatskoj mitologiji vile se dijele na Oblakinje, Planinkinje, Vodarkinje, Jezerkinje. Vjeruje se da ima devet vrsta vila.“⁵⁴

Različite su europske predaje o vilama. „Slovaci vile smatraju dušama zaručnica koje su umrle poslije zaruka, te lutaju od šume do šume tražeći mir. Poljaci pak pripovijedaju da su vile duše lijepih djevojaka koje zbog svojih grijeha vječno lebde između neba i zemlje. Srbi pripovijedaju da se vile rađaju iz rose s nekog crvenog jesenjeg cvijeća.“⁵⁵

⁵⁰ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 429.

⁵¹ Dragić, Marko, *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa*. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 220.

⁵² Isto, str. 221.

⁵³ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 429.

⁵⁴ Dragić, Marko, *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa*. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 220.

⁵⁵ Isto, str. 222.

Hrvati pripovijedaju da je „Bog iz raja prognao Adama i Evu te kada se sažalio, odlučio je sići na zemlju i vidjeti kako žive. Kad ih je pronašao, upitao ih je koliko imaju djece. To pitanje izazvalo je sram kod Adama i Eve jer su imali mnogo djece. pa su slagali da ih imaju šestero iako je pravi broj bio dvanaest. Na to je Bog rekao: *Koliko vidljivih, toliko nevidljivih*; te su od zatajene djece nastale vile. Po drugim predajama Eva je zatajila najljepše kćeri i zato je Bog odredio da te kćeri budu vile, da ih nitko ne može vidjeti i da su one posebne. „One su postojale od tada i one postoje vječito do dana današnjega, a postojat će i do strašnoga suda.“⁵⁶

Vile Jezerkinje

*Nekad davno, u staro doba, u brzacima pored vodenica kupale su se vile jezerkinje. Kao i sve vile bile su lijepe i mlade. U jednu takvu, lijepu i mladu, zaljubio se jedan mlinar. Želeći stalno biti s njom, baci se on u brzace pod vodenicama. Nikad se više nije vratio niti su ga našli. Svi su znali koliko je mladi mlinar volio vilu, tako da nitko nije plakao niti je pisao osmrtnicu. Svi su znali da je otišao sastati se sa svojom dragom i da su sad sretni.*⁵⁷

3.2. Lada i Ljeljo

U slavenskoj mitologiji Lada je božica proljeća, mladosti i plodnosti, a njezin sin Ljeljo bog je ljubavi. U čast tih božanstava, Slaveni su izvodili ophode, obrede i pjesme sve do pedesetih godina dvadesetog stoljeća. U nekim mjestima ti običaji su revitalizirani, a najčešće ih izvode kulturno-umjetnička društva. „Mnoge su obredne lirske pjesme sačuvale arhetipske oblike. Neke su od njih svojom strukturom bliske usmeno-retoričkim oblicima. Takve pjesme pripadaju magijskoj književnosti, a jezične karakteristike tih pjesama su ritmičnost, simboličnost, slikovitost, metaforičnost, alegoričnost i emocionalnost.“⁵⁸

⁵⁶ Isto, str. 222.

⁵⁷ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 430.

⁵⁸ Dragić, Marko, *Lada i Ljeljo u folkloristici Hrvata i slavenskom kontekstu*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, Split, 2012., str. 44.

Po ruskoj i poljskoj tradiciji Lada je bila božica proljeća, mladosti, ljepote i plodnosti. Prisustvo božice Lade u hrvatskoj mitologiji ilustrira se toponimima *Ladin Vrh* kod Obrovca, kao i toponimima *Ladina, Ladinec, Ladešići, Laduč, Ladovac, Ladovica*.⁵⁹

U Poljskoj, Rusiji i Litvi spominjao se i Ladin sin *Poljeljo*. U tim je zemljama bio drevni običaj da od prve nedjelje po Uskrsu do Ivandana djevojke i žene u kolu pjevaju pjesme u čast Lade.⁶⁰ Ladarice Jurjevske (Krisnice, Jurjašice) izvodile su ophode i obrede uoči i na blagdan sv. Jurja (23. travnja).⁶¹

Narod blagdan sv. Jurja naziva Jurjevo. „Na Jurjevo su se zelenilom kitili ljudi, domovi, štale, stoka, prilazi u dvorišta. Vjerovalo se da će zelenilo odagnati demone. Nekoć su se na Jurjevsko navečerje, a ponegdje i na Jurjevo palili krjesovi. Po garištu tih krjesova pregonila se stoka. Taj je obred istovjetan navedenom obredu kod uskrasnih krjesova i ima *apotropejski* karakter. U nekim drugim maruševačkim selima, djevojke su oko krijesa plesale kolo, a na glavi su imale koprive koje su poslije plesa bacale u vatru. Vjerovalo se da će se tako zaštititi od bolesti. Uz zapaljene krjesove djevojke su pjevale pjesme u kojima je personificirani sv. Jure naložio krijes, a djevojke su ga pjesmom zvale sebi kako bi s njim razgovarale i pitale ga komu će kćerku dati / *je l k suncu, je l k mesecu / je l k drobnim zvezdicama*. Kao i drugi običaji, i običaj Jurjeva se različito obilježavao u pojedinim mjestima. Jurjevske su obrede pratile narodne igre i pjesme u kojima su raznovrsni mitski, ljubavni i vjerski lirski motivi.“⁶²

Uz blagdan sv. Filipa⁶³ i sv. Jakova Alfejeva vezuju se ophodi *filipovčica* koji se nazivaju i filipovčice-jakobovčice. Djevojke u ophodima „zahvaljuju slavenskoj šumi jer se svako proljeće ponovno zeleni i svojom ljepotom nadahnjuje: *Blago tebi, zelena šumice! / Ti se mladiš svake godinice, / a ja sada i više nikada*.⁶⁴ Obredi su filipovčica slični jurjevskim proljetnim ophodima. Možemo izdvojiti i Ladarice Ivanjske tj. *Krijesovalje* (ladarice, ivančice) koje su bile djevojčice koje su u skupinama od četiri, a negdje od osam ovjenčane vijencima

⁵⁹ Dragić, Helena, Mitonimi u hrvatskoj i slavenskoj onomastici u kontekstu mitologije. Cetinjski filološki dani III. Fakultet za crnogorski jezik i književnost; University of Cansas, 2022., str. 101.-116.

⁶⁰ Dragić, Marko, *Lada i Ljeljo u folkloristici Hrvata i slavenskom kontekstu*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, Split, 2012., str. 45

⁶¹ Isto, str. 47.

⁶² Isto, str. 48.- 49.

⁶³ Apostol sv. Filip do 1955. svetkovao se zajedno sa apostolom sv. Jakovom Alfejevim koji se naziva i sv. Jakov Mlađi kako bi se razlikovao od starijeg apostola sv. Jakova Zebedejeva. Po odluci pape Pia XII. od 1955. blagdan je 3. svibnja.

Dragić, Helena, Apostoli sv. Filip i sv. Jakov Mlađi u hrvatskoj hagionimiji i antroponimiji. *Croatica et Slavica Iadertina* 17 (1). Zadar 2021. str. 339.

⁶⁴ Dragić, Marko, *Lada i Ljeljo u folkloristici Hrvata i slavenskom kontekstu*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, Split, 2012., str. 51.

od cvijeća išle po selima i pred kućama izvodile kolo i pjevale pjesme hvaleći gazdu i gazdaricu. Vijence su po završetku ophoda djevojke bacale u tekuću vodu vjerujući da će se udati onamo kuda vijenac otplovi.“⁶⁵

Ladarice dodolske kao i Kraljice Ljelje još su neke od skupina djevojaka koje su vršile različite obrede i običaje po cijeloj Hrvatskoj i održavaju se u nekim mjestima i u naše vrijeme.

4. Demonološke predaje

Demonološke (demonске) predaje žanr su predaja koje „u osnovi imaju osobni doživljaj, susret s demonskim (onostranim) bićem.“⁶⁶ Najčešći demoni u toj vrsti naših predaja su: vještice, stuhe, irudice, kuga, kučibabe, vukodlaci (kodlaci, kudlaci, kozlaci), čaratani, đavao (vrag-crni ovan, crni pas), orko, mačić; zloguke ptice (gavran, kukviža), te razna plašila, prikaze, utvare.“⁶⁷

4.1. Vještice

Narodno je vjerovanje da su „vještice su stupile u savez s đavolom pogodbom koji se potpisivala krvlju. Konkretna ženska osoba bi đavlu prodala dušu, a đavao bi njoj dao *natprirodne moći*. Vještice su zamišljane kako jašu na metli s grbom na leđima i dugim nosom. Ulazile su kroz ključanice, spolno bludničile s đavolom, jele djecu, držale tajne sastanke, spremale masti za ljubavne napitke, izazivale razne bolesti i ludilo, gušile pri spavanju itd.“⁶⁸ Prva je vještica spaljena 1275. g. u Tuluzi, a zadnja 1793. g. u Posanu. Neki misle da je u tom razdoblju spaljeno do milijun vještica. U Hrvatskoj je spaljivanje vještica zabranila Marija Terezija 1758. g. Također se vjerovalo da ima i lijepih vještica jer i đavao voli što je lijepo. Razlikuju se vještice u bajkama i demonološkim predajama. Vještica u bajci je bezimena i zla, a u predaji je to stvarna osoba koja nanosi zlo. Vještice se još nazivaju: *more, štrige (štringe) coprnice, babe*.”⁶⁹

⁶⁵ Isto, str. 52.

⁶⁶ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 436.

⁶⁷ Isto, str. 437.

⁶⁸ Isto, str. 437.

⁶⁹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 440.

4.2. Vukodlaci

Vukodlaci su često demonsko biće u hrvatskim predajama. „Demonske predaje o vukodlacima pripovijedaju o mrtvacima koji su se zbog teških grijeha četrdeset dana nakon smrti ustajali iz groba.⁷⁰ Ako su za života bili pijanice, pojavljivali su se kao mješina puna vina, a ako nisu bili pijanice, pojavljivali su se u obliku mješine pune vodom. Vukodlaci su nestajali kada bi ih se probolo glogovim kocem. U nekim krajevima vjerovalo se da će se pokojnik povukodlačiti ako preko njega prijeđe mačka. Vukodlaci su zli i uvijek nastoje naškoditi čovjeku, a često uzimaju različite životinjske oblike. Prema različitim pričama oni se okupljaju na raskrižjima putova od dvadeset tri do dvadeset i četiri sata. Za čovjeka nije dobro da se u to doba zatekne na putu jer bi mu se moglo dogoditi svakakvo zlo. Zbog toga se na raskrižjima putova postavljalo raspelo kao obrana od zlih sila, ali i pomoć u rasuđivanju pravih smjerova putovanja.“⁷¹

Kako bi se zaštitili od vukodlaka i drugih demonskih bića Hrvati su postavljali križeve na raskrižjima putova. Zaštita se ogledala i u molitvama. Neke od molitava arhetipske su i imaju elemente basme, primjerice „u Vinišću kod Trogira vjerovalo se u kodlake (vukodlake) koji su posebno mogli naškoditi djeci. Kad bi djeca, a i odrasli hodali noću (pogotovo kada bi prolazili kraj groblja) držali bi palac u ruci i tri puta bi izgovorili sljedeće riječi:

Zapori kozlakov.

Isus prid nan,

Gospe za nan.

Ili:

Isusova brado,

Marijino mliko,

tri mise Božićne,

tri mise Uskrsne,

⁷⁰ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 440.

⁷¹ Isto, str. 440.

4.3. More

Mora je cura zle krvi, željna mlade krvi:

*Kad ne more da se mladosti drukčije dočepa, tare i mori mladost pri spavanju. Voli više mladu mušku krv nego žensku. Muško mori od želje, a žensko od zavisti. Pričalo se da se nekog momka dovezala mora. Svaku noć dok on zaspi, ona pritisni. Nit je mogo čim krenuti, nit glasa dati. Kaziva ćaći, kaziva materi, svejedno. Snažan je bio, al opet nije je mogo nikako uvatit. Pane mu na pamet, da ode u crkvu, nožem ustruže malo klačarde s Gospina oltara, metne u karticu, zašije u krpu i metne na se. Nikad više nije došla. Niko mu to nije virova, al se od tad uvijek pričalo o tome.*⁷³

4.5. Maminjorgo

Narod pripovijeda da se đavao „pretvarao u: magarca (orko, *maminjorga*, pakleni magarac), mačku (mačić), crnoga ovna, psa i ljudima činio zlo. U Istri se orko naziva mrak. U nekim krajevima Dalmacije narod pod pojmom mačić (macić) podrazumijeva i ubijenu djecu koja su se noću pojavljivala. Orko, maminjorga, pakleni magarac, mačić po narodnom pričanju pojavljivali bi se pred ljudima noću, podvlačili im se pod noge te kada bi ih ljudi bili prisiljeni uzjašiti, nosali su ih po selima, planinama, bespućima, najčešće sve do prvih pijetlova. Te su priče biblijske provenijencije.“⁷⁴

Pakleni magarac

Jedan je iša iz gostionice kući, bio je malo i umoran. I kad je iša, govori: “Da mi je sad đava, uzjašio bi na nj, samo da dođen prije kući.” Međutin, kad je on to reka, nije stalo malo, razmiš, eto jedan magarac kraj puta. I on uzjaši na nj. I kad je taj magarac doša, gonio ga je cilu noć, nije on moga sać s njega! Tako da je on, kad su

⁷² Isto, str. 440.

⁷³ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 438.

⁷⁴ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 441.

*prvi pivci zapivali...onda moć ti mračni sila prestaje da važi. Kad je taj prvi pivac zapiva oko tri i po sata, on je jednput osta na mistu...bio je malo dalje od kuće, u nekon šumici, tako da je ipak došo kući.*⁷⁵

4.6. Kuga

Kuga je po narodnom vjerovanju demonsko biće. „Pokazivala kao kostur djevojčure u bijelim haljinama, a nestajala je u obliku vatre. Svojim dodirom je izazivala smrt. U srednjem je vijeku od kuge u Europi umrla trećina pučanstva. U Bosni i Hercegovini mnogo je kužnih *grebova* i *grebalja* (groblja).“⁷⁶

KUKUDARE, BUKUDARE

*Čuo sam priču od naših starih ljudi da je nekad bila došla u naše selo kuga, kao ženska neka, i da je pravila pomoritad. I kad je ona s time bila gotova, tražila da je prevezu na Pelješac. I kad je iz sela išla, iz Bogomolja, da je na velikoj stini slomila nogu. Onda je kazala: – Kukudare bukudare, u Bogomolju nikadare.*⁷⁷

Kučibabe (babaroge) su, po narodnom vjerovanju, živjele u vodi, bunarima, čatrnjama i tamo odvlačile djecu koja bi se približila vodi.

5. Eshatološke predaje

Eshatološke predaje pripovijedaju o potresnom pojavljivanju ubijene, tek rođene vanbračne djece, umrle nekrštene djece i ubijenih odraslih osoba. Ubijena i umrla nekrštena djeca pojavljivala su se noću, kriveći se u bijelim haljinicama sa svijećom u ruci. U zapadnoj Hercegovini tu djecu nazivaju *krivljavcima*, u istočnoj Hercegovini *drekavcima*, u dubrovačkom kraju *tintilinićima* ili *tintama*.⁷⁸

U Dalmaciji i na otocima ta se djeca nazivaju *mačićima*, „a to dovodi do zabune jer se mačićima nazivaju demonska bića – đavao pretvoren u mačku koji noću sve do prvih pijetlova

⁷⁵ Isto, str. 442.

⁷⁶ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 438.

⁷⁷ Isto, str. 439.

⁷⁸ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 426.

čini strašna zlodjela ljudima koje sretne na putu. Eshatološke predaje govore i o pokojnicima koji su se ustajali iz groba jer nisu ispovjedili sve grijeh. Te bi se osobe prikazivale samo svojim ukućanima i čim bi kazale neispovjeđeni grijeh, zauvijek bi nestajale. Te se predaje kazuju kao memorati.⁷⁹

Mali s crvenom kapicom

Išo neki čovjek putem i na križanju sreo malog s crvenom kapicom. Sustavi on čovjeka i rekne mu: Očeš ti mene primiti k sebi? Dat ćeš mi jesti prosenu kašu, a ja ću tebi prenašati žito, pa buš bogat i prebogat. Uzeo čovjek malog k sebi i hranio ga kako su se dogovorili, a i mali se držo obećanja. Bilo navjek u kući kod njih žita a nitko nije znao otkud. I čovjek se bogatio sve dok nije neka baba vidla kako kroz travu iz susjedovog ambara putuje žito - zrno po zrno, ko mala stazica prst debela - pa ravno u ambar toga čovjeka. Baba digla viku, spuntala ljude i navalili oni na čovjeka da otjera malog. Nije se moglo drugačije i on ga potjera. Kako je mali otišo, prestalo žito dolaziti - a čovjek uskoro posto bogac kakav je i prije bio.⁸⁰

6. Pričanja iz života

„Pričanja iz života su najčešće kratke i podrugljive predaje u kojima se ismijavaju stanovnici pojedinih krajeva i sela, pripadnici određenih društvenih slojeva (seljaci, malograđani) i zanimanja (činovnici, policajci). Isprepleću se novelama, anegdotama, šalama i vicevima. U pričanjima iz života nalaze se didaktička pričanja o *ubijanju staraca*; metaforično pričanje, primjerice, o sedam prutova; šaljiva i druga pričanja.”⁸¹

Mudra djevojka

Bi jednom jedan kralj i zapovidi da mu se donesu tri najlipša cvita. I jedna divojka govorila svom ocu: Poj ti oče! I odnese mu tri cvita: masline, ružmarina, levande. Kad kralj vidi to, bi mu drago i on poruči starom da kaže svojoj kćeri da dođe na dvor ni

⁷⁹ Isto, str. 427.

⁸⁰ Isto, str. 427-428.

⁸¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 444.

gola ni obučena, ni na konju ni pješke. I kad to ču, divojka je dugo pensala i dositi se. Na se stavi ribarske mreže, i kaže svom ocu da je veže za konja. I dođe tako pri kralja. Kralj se obradova i uze je za ženu. A kralj je ima i zatvor. Zatvorio je tu mnoge ča mu nisu mogli platiti prinose. Kad kraljica to vidi, ona ih je savitovala: da svaki dan bacaju bob što su ga tribali obidovat, a kad ih kralj pita zač to rade samo nek mu odgovore: "A kako će skuvan bob rodit, isto tako ćemo ti mi zatvoreni vratit dugovanja."

Kralj je zna da ih je kraljica savitovala. Njih pusti, a kraljici reče:

"Hod ča od mene, vazmi sa sobom ono ča ti je najmilije!"

Tu su večer obidovali i vina pili. Kad je kralj lega u odaje onako pijan, kraljica ga stavi na konja i odvede svojoj kući. Kad je sunce bilo još na uranku kralj se probudi. Ni zna di je ni ča mu se zbilu. Vidi svoju ženu, pa je upita da di su? A ona će njemu: "Ti si mi reka da vazmem ča mi je najmilije." Od tada su navik živili sritno, u blagostanju, i kralj je sluša svoju mudru ženu.⁸²

7. Legende

Legenda je vrsta usmene priče „koja ima vjerski karakter. U njezin se sadržaj vjeruje. Najčešći sudionici u legendama su Isus Krist, sveci, svetece, crkveni dostojanstvenici te mučenice i mučenici. Legenda se dugo poimala kao pripovijest iz života svetaca, te o Božjim i svetačkim čudesima. Legende su fakturom bliske predaji i katkad su teško odvojive od njih, ali je ipak element čuda njihov *genus specificum* što ih donekle izdvaja. Legende na neki način unose red i harmoniju u život. Božja i svetačka čuda ispravljaju nepravde, nagrađujući dobro, a kažnjavajući zlo.“⁸³

Fra Andrija Kačić Miošić u *Razgovoru ugodnom* navodi legendu o kralju Vladimiru koji je s malo svoje vojske morao pobjeći u planinu jer je bugarski kralj Samuel zaratio protiv njega. U planini je bilo mnogo otrovnih zmija koje su klale njegovu vojsku. Vladimir je od Boga izmolio milost i zmije više nisu mogle ujedati. Kačićevu je *Razgovoru ugodnom* pridodana je versificirana legenda o sv. Juri. Ta se legenda i sada kazuje u Sinju, Trogiru, Metkoviću, Širokom Brijegu i Jajcu. Mjesto Tišina kod Bosanskog Šamca prema legendi baštini ime jer je ondje misionar fra Jakov Markijski (XV. st.) ušutio žabe jer su ometale puk

⁸² Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 444.-445.

⁸³ Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 154.

za vrijeme mise. Fra Jakov Baltić u svomu Godišnjaku navodi legendu o čudotvornom fojničkom križu. Ksaver Šandor Đalski u svoju je pripovijest *Legenda iz K. Br. 15.* utkao legendu o dvoje siročadi koji su se smrznuli pored jezera u kojem se njihov otac utopio. Siročad su otišla u kraljevstvo Božje, a na mjestu njihove tragedije pojavila se crkva. Hrvati najviše pripovijedaju spomenute legende o propasti Gava-novih dvora i o Isusu Kristu i sv. Petru kad su hodali po zemlji. Mnogo je proznih i versificiranih legenda o sv. Juri, čudotvornim grobovima mučenika i mučenica, čudotvornim svetim slikama, kipovima, križevima, crkvama.⁸⁴

Postoje mnoge legende od kojih je jedna od zanimljivijih ova o osnutku grada Paga.

Caska

Legenda govori da je Caska bila bogat grad u kojem su živili dobri ljudi. Ali, kako se bogastvo povećalo, tako su se ljudi sve više udaljavali od Boga. Radi toga je Bog odlučio kazniti Casku. Posla je svog anđela koji je u obliku furešta, slučajnog prolaznika, triba viditi ima li u Caskoj poštenih ljudi koje bi trebalo spasiti od strašne smrti koja je pritisla svim njenim ljudima. Anđel se, kad je došao u Casku, osvjedočio o velikom grihu koji se nastani u tom gradu. Naša je dvi sestre Bonu i Malu. Bona je bila jedina poštena i anđel ju je po Božjoj zapovidi upozorio na ono što se sprema. Taj dan kad je Caska trebala biti kažnjena, anđel je izve Bonu iz grada i odveo je daleko, na južni dio otoka Paga. Tada je Bog s neba spustio vatru, jak vjetrovi i potres na Casku. Caska je, u ruševinama i plamenu potonula u dno mora, a s njom i sve zlato i dragulji koje su ljudi imali u izobilju. Bona je na južnom dijelu otoka našla mladega čobana za koga se i udala. Zajedno su osnovali grad Pag. Danas se Caska, nakon potresa, nalazi na dnu mora.

8. Zaključak

Usmena književnost jedna je od temelja svake književnosti te ima ključnu ulogu u očuvanju kulturološkog identiteta pojedinog naroda. Prenose se tradicije, priče i običaji s generacije na generaciju. Zapis hrvatske usmene književnosti prikazani su u ovom radu kroz različite priče i predaje. Ako spominjemo kulturni identitet, važno je istaknuti da su predaje i

⁸⁴ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 448.

legende bogate simbolima i narodnim mudrostima koje odlikuju jedan narod ili zajednicu. Usmena književnost je blago koje se treba čuvati, a to se postiže njezinim prikupljanjem, zapisivanjem i dokumentiranjem.

Hrvatske legende predstavljaju jako važan dio kulturne baštine jer sadrže priče koje su oblikovale svjetonazor i identitet hrvatskog naroda. Stoga, novije generacije trebaju nastaviti put svojih predaka i očuvati blago koje imamo. Tradicijsko blago s razlogom se naziva „blagom“ i zato ne smijemo dopustiti da padne u zaborav.

Literatura

1. Bošković-Stulli-Maja. Narodne pripovijetke. PSHK. Knj. 26. Matica hrvatska - Zora. Zagreb. 1963.
2. Botica, Stipe, Hrvatska usmenoknjiževna čitanka, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
3. Čubelić, Tvrtko. Narodne pripovijetke. Izbor tekstova s komentarima i objašnjenjima i rasprava o narodnim pripovijetkama, Peto izdanje (Prošireno i dopunjeno te kritički sređeno). Usmena narodna književnost, knjiga 4 (Vlastita naklada). Zagreb 1970.
4. Dragić, Helena. Mitonimi u hrvatskoj i slavenskoj onomastici u kontekstu mitologije. Cetinjski filološki dani III. Fakultet za crnogorski jezik i književnost; University of Cansas, 2022., str. 101.-116.
5. Dragić, Helena. Prinosi bosansko-hercegovačkoj toponimiji motiviranoj apelativom crkva. Od Pavlimira do riči šokačke (Zbornik Ljiljane Kolenić). (ur. Ćurak Silvija; Blažević Krezić, Vera). Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Osijek 2021., str. 279-292.
6. Dragić, Helena, Apostoli sv. Filip i sv. Jakov Mlađi u hrvatskoj hagianimiji i antroponimiji. *Croatia et Slavica Iadertina* 17 (1). Zadar 2021. str. 339.-355.
7. Dragić, Helena, Od horonima Humska do horonima Hercegovina, *Lingua Montenegrina*, god. VI/1, br. 11, Podgorica, 2013., str. 179.-195.
8. Dragić, Helena, Dukljanski kralj sveti Vladimir u hrvatskoj književnosti i crnogorskoj tradiciji, *Lingua Montenegrina*, Časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanje (The magazine of linguistic, of literature and cultural issues) Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, br. 5, Cetinje, 2010., str. 517.-534.
9. Dragić, Marko, Kliški kapetan i knez Petar Kružić u tradicijskom pamćenju i povijesnom kontekstu. *Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja* 47-48. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2022, 369-392.
10. Dragić, Marko, Hajdučki harambaša Andrija Šimić po čijim vrlinama je nazvan HNK Hajduk, *Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja* 46. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2020, 292-332.
11. Dragić, Marko, Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. *Godišnjak Titius* 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., 219.-240.

12. Dragić, Marko, Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske, *Croatica et Slavica Iadertina* 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.
13. Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.
14. Dragić, Marko. Fakcija i fikcija o kugi u predajama Hrvata. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Kuga u Makarskoj i Primorju 1815. Makarska. 2017. str. 403.-435.
15. Dragić, Marko, Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju, *HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. 8, Mostar, 2012., str. 123.-140.
16. Dragić, Marko, Lada i Ljeljo u folkloristici Hrvata i slavenskom kontekstu, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, Split, 2012., str. 43.-62.
17. Dragić, Marko, Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 21-44.
18. Dragić, Marko, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
19. Dragić, Marko. Hrvatske predaje i legende o sakralnim predmetima u Bosni i Hercegovini. Hrvatsko filološko društvo; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2001., str. 541.-548.
20. Dragić, Marko, Doktorska disertacija Ive Andrića, Motrišta 26. Glasilo Matice hrvatske, Mostar, 2003., 177.-185.
21. Dragić, Marko Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske povijesne predaje i legende iz Bosne i Hercegovine. Baška Voda-Mostar-Zagreb: Mala nakladna kuća Sv. Jure i Zajednica izdanja ranjeni labud. 2001.
22. Dragić, Marko. Povijesne predaje o Roši-harambaši i Andriji Šimiću. Hrvatska obzorja: časopis Ogranka Matice hrvatske Split 4. 2001. 969-974.
23. Dragić, Marko. Grobovi hrvatskih mučenika i mučenica u Bosni i Hercegovini, *Mostariensia*, časopis za humanističke znanosti Sveučilišta u Mostaru br. 9, Mostar 1998., str. 81-96.
24. Dragić, Marko, *Zakopano zvono*. Mala nakladna kuća Sveti Jure, Baška Voda, 1996.
25. Jureta, Ante. Dmonska bića u Zagori. *Ethnologica Dalmatica* 24. Etnografski muzej. Split, 2017. str. 43-57.

26. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboľjšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
27. Kekez, Josip. *Leukorn i djevojka bez grijeha. Slike i prilike pripovijedane u Hrvata*. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb 1989.
28. Kekez, Josip. *Prva hrvatska rečenica: pogledi na suodnos usmene i pisane hrvatske književnosti*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb. 1988.
29. Širić, Josipa. 2015. *Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, 387-398.
30. *Usmene pripovijetke i predaje*, Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.

Sažetak

U ovom radu prikazana je poetika hrvatskih predaja i legendi koje su odredile povijest jednog naroda. Opisane su povijesne predaje koje uključuju hrvatske kraljeve/vladare narodne krvi kao i predaje tijekom osmanske okupacije (*Pravo prve bračne noći, Danak u krvi*). Važan dio hrvatskih predaja vezane su za uskoke i hajduke od kojih su najpoznatiji Petar Kružić, Andrijica Šimić i Ivan Bušić, poznatiji kao Roša harambaša. Od ostalih vrsta predaja u radu se ističu etiološke, demonološke, mitske i eshatološke. Ove predaje govore o različitim mitskim bićima, nastanku određenih imena i demonskim bićima. Na kraju samog rada spominju se i važne legende kao legenda o kralju sv. Vladimira i legenda o nastanku grada Paga.

Ključne riječi: hrvatska usmena književnost, žanrovi predaja, vjerovanja, legende, tradicija, identitet.

The poetics of Croatian traditions and legends

Abstract

This paper presents the poetics of Croatian traditions and legends that determined the history of a nation. Historical traditions are described that include Croatian kings/rulers of national blood as well as traditions during the Ottoman occupation (*The right of the first wedding night, Blood tribute*). An important part of Croatian traditions are related to uskoks and hajduks, the most famous of whom are Petar Kružić, Andrijica Šimić and Ivan Bušić, better known as Roša harambaša. Among other types of traditions, etiological, demonological, mythical and eschatological ones stand out in the work. These traditions talk about different mythical beings, the origin of certain names and demonic beings. At the end of the work, important legends are mentioned, such as the legend of the king of St. Vladimir and the legend about the origin of the city of Pag.

Key words: Croatian oral literature, genres of tradition, beliefs, legends, tradition, identity.

Obrazac A.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja KARMEN MILAN, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce ~~HRVATSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI, TALIJANSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI~~ izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo ^{JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI} mojeg vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 26. 9. 2024.

Potpis

